

O‘ZBEKISTONDA MAVJUD BO‘LGAN MISSIONERLIK HARAKATLAR VA ULAR FAOLIYATINING OQIBATLARI

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Ijtimoiy fanlar fakulteti tarix yo‘nalishi

2-kurs talabasi

Tursunboyeva Yulduz

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan messionerlik faoliyati va uning ijtimoiy, madaniy va diniy oqibatlari yoritilib berilgan va O‘zbekiston hududida xilma-xil diniy jamoalar va tashkilotlar tomonidan olib borilgan missionerlik harakatlari, ularning tarqalishi, samaralari va davlat tomonidan qo‘llanilgan chora tadbirlar ko‘rib chiqildi.

Kalit so‘zlar: Missionerlik, Xorazm, Talos, Hirot, Marv, Marke, monaviylar, buddistlar, sug‘diyonaliklar, yeparxiya, pyuralizim, Grigoriy, Buxoro, Samarqand.

Missionerlik lotin tilidan olingan bo‘lib, “missio” so‘zi fe‘lidan “yuborish”, missioner esa vazifani bajaruvchi degan ma‘nolarni anglatadi, missionerlik ko‘pchilik xristian dini bilan o‘zaro bog‘liq tushuncha sifatida qabul qiladi. Missionerlikning xristian dini bilan bog‘liqligi shundaki, xristian dinining protestantlik yo‘nalishida “Missionerlik har bir dindor uchun shart”, deb hisoblanishi “Injil”da keltirilganligini uchratishimiz mumkin. Missionerlarning ko‘zlagan maqsadlari faqat siyosiy bo‘lib, bugunda demokratiyaga oid oddiy bir misol bo‘lib ko‘rinayotgan harakatlarining tagida ertangi kunga mo‘ljallangan, juda katta siyosiy nayranglar yotibdi va bu nayranglar quyidagi yovuz maqsadlarda yashiringandir. O‘zbekistondagi missionerlik bilan bog‘liq vaziyat haqida to‘xtalar ekanmiz, bunday faoliyat asosan protestantlikka doir oqimlar vakillari hamda qisman krishnachilar, bahoyilar kabi yangi paydo bo‘lgan dinlar

tomonidan amalga oshirilayotganini qayd etish lozim. Missionerlar yurtimizda faol ish yuritayotganiga ko'p bo'lmagan bo'lsa-da, ular yurtimizdagi sharoit, aholining milliy xususiyatlarini yaxshi o'rganganlarini qayd etish lozim. Jumladan, missionerlar milliy bayramlarimiz, urf-odatlarimizdan ham ustalik bilan foydalanishga harakat qilmoqdalar. Jumladan, ular «Yangi yil», «Navro'z», «Xotira va qadrlash kuni» bayramlari, har yili uyushtiriladigan umumxalq hasharlarida «o'zini ko'rsatish» orqali mahalliy aholi orasida ijobiy imidj yaratishga urinmoqdalar. Missionerlar «Xotira va qadrlash kuni»da urush qatnashchilari uchun tashkil etiladigan ommaviy madaniy-ma'rifiy tadbirlarning «homiy»laridan biri sifatida ishtirok etish, ochiq eshiklar kunini e'lon qilib, osh damlash va kishilarni cherkovga ommaviy jalb qilishga urinayotganini ham qayd etish lozim.[1]

Hozirgi kunda mamlakatimizda bir necha xristianlik oqimlari faoliyat olib boradi. Xristianlikning ham O'rta Osiyo xalqlari tarixida o'ziga xos o'rni bor. Bu din O'rta Osiyoga, xususan, O'zbekistonga ikki yo'l bilan kirib kelgan. Bu jarayon, birinchidan, xristianlikni targ'ib etuvchi missionerlarning targ'ibotchilik harakati orqali, ikkinchidan, O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi va xristian diniga e'tiqod qiluvchi aholining ushbu mintaqaga ko'plab ko'chib kelishi orqali amalga oshdi. Bu dinni mahalliy aholi orasida tarqatuvchilar O'rta Osiyoning turli viloyatlariga milodning III asrlarida kirib kelganlar. Masalan, 280-yilda Talos (Marke) cherkovlari qurilib bo'lgan, Samarqandda (310- yildan), Marvda (334-yildan), Hirotda (430-yildan), Xorazmda va Markaziy Osiyoning boshqa shaharlarida, keyinchalik Samarqandda, Marvda (430-yillar), Hirotda (658-yillar) yepiskoplikdan iborat diniy hududiy jamoalar, birlashmalar bo'lgan. Xurosonliklar va sug'diyonaliklar, zardushtiylar, monaviylar, buddistlar bilan bir qatorda xristianlar ham bo'lganlar. Ular qoraxitoylar va sosoniylarga qarashli yerlarda yashaganlar. Pravoslavlik yo'nalishi O'zbekiston hududiga Rossiya orqali kirib kelgan. 1871-yil 4-mayda Rossiya imperatori tomonidan Toshkentda Turkiston (hozirgi vaqtda O'zbekiston va Toshkent) yeparxiyasini ochishga qaror qilindi. Xristianlikning O'zbekistonda tarqalgan oqimlaridan biri katoliklikdir.

Toshkentda birinchi katolik cherkovi 1912-yilda qurila boshlanib, 1917-yilda bitkazilgan. Hozirgi kunda bu bino tarixiy va ahamiyatga molik obida sifatida qayta ta'mirlanmoqda. Vatikan davlati O'zbekistonning mustaqilligini 1992-yil 1-fevralda tan olib, shu yilning 17-oktabr kuni ikki tarafdin diplomatik aloqalar o'rnatildi. 1994-yil 31-oktabr kuni O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov Vatikan davlatining nashiy elchisi Marian Olesdan Ioann Pavel II ning ishonch yorlig'ini qabul qildi. Shundan so'ng Vatikanning Toshkentdagi elchixonasi rasman o'z ishini boshladi. O'zbekistonda hududida protestantlikka oid cherkovlar ham faoliyat yuritmoqda. Bugungi kunda Markaziy Osiyo xristian missionerligining diqqat-e'tibori qaratilgan hududlardan biriga aylanganini alohida qayd etish lozim. Ushbu hududni o'zlashtirish uchun bir qator rejalar ishlab chiqilgan. Missionerlar o'zlari faoliyat olib boradigan mamlakatga xususiyatlarni hamisha e'tiborga olgan. Masalan, ijtimoiy mazmunga ega ko'plab tadbirlarga «o'z ulushlarini qo'shishga» va o'zlarining beg'arazligini iddao qilgan holda muhtoj oilalarga moddiy yordam berishga harakat qilishlari ham shunday xulosa chiqarish imkonini beradi.[2]

Missionerlik, asosan, nasroniylikka xos, IV asrda paydo bolgan. XIII-XVI asrlarda nasroniy missionerligi Hindiston, Xitoy, Yaponiyaga kirib bordi. Katolik cherkovida missionerlik Ispaniya va Portugaliya imperiyalari tashkil topgach (XIII-XVI asrlar), faoliyatini kuchaytirdi. Missionerlik Rim imperiyasiga yangi erlarni o'z ta'siri ostiga olishda katta yordam berdi. Katolik missionerligiga rahbarlik qilish uchun papa Grigoriy XV 1662 yilda Diniy targ'ibot kongregatsiyasini ta'sis etdi. Missionerlar XIX asrda faollashdi, ayniqsa nasroniy missionerlari Afrikada faoliyatlarini kuchaytirdilar va o'z mamlakatlarning siyosatini o'tkazishga yordam berdilar. O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar tog'risida"gi (1998) Qonuni 5-moddasiga ko'ra, O'zbekistonda missionerlik faoliyati man etilgan. Prozelitizm – bu tog'ridan-tog'ri biror dinga ishongan fuqaroni o'z dinidan voz kechishga va oz'ga dinni qabul qilishga majbur qilishdir. U o'z mohiyatiga ko'ra, missionerlikning tarkibiy qismi hisoblanadi. Prozelitizm keltirib chiqarayotgan

salbiy oqibatlarini ayrim hayotiy misollarda ham ko'rish mumkin. Xususan, bizga qo'shni bo'lgan ayrim davlatlarda xristian dinini qabul qilgan kishilar vafot etganda jasadni qabristonga qo'yish bilan bog'liq muammolar kelib chiqmoqda. Mayitning mozoriga dafn etishni xohlamaganlar, musulmonlar esa xristian dini vakili jasadini o'z musulmon birodarlari yotgan joyga qo'yishni istamaganliklari natijasida kelishmovchiliklar yuzaga kelmoqda. Shuningdek, xristian dinini qabul qilgan kishi o'z o'g'lini xatna qildirishni xohlamagani, uning otasi esa, oz nabirasini musulmon urf-odatlariga kora xatna qildirishni istagani tufayli ota-bola o'rtasida janjallar kelib chiqqani ham ma'lum. Xristian yoki boshqa dinni qabul qilgan qizning turmushga chiqishi ham muammoga aylanmoqda. Oilada qizning ota-onasi musulmon. Albatta, ular o'z qizlarini musulmon kishiga turmushga chiqishini istaydilar. Ammo xristianlikni qabul qilgan qizga musulmon kishining uylanishi amri mahol. Yuqoridagi kabi misollarni yana davom ettirish mumkin. Ammo shularning o'zi ham missionerlikning tarkibiy qismi bo'lgan prozelitizm harakatlari boshqa dinni qabul qilgan tub millat vakillari oilalarida nizolar va janjallarning avj olishiga hamda xristianlikning ayrim yo'nalishlari vakillariga nisbatan dushmanlik hissiyotlarining paydo bolishi orqali dinlararo nizolarning kelib chiqishiga zamin yaratishi mumkinligini yaqqol tasavvur qilish imkonini beradi.[3]

O'zbekistonda missionerlik faoliyati tarixan, asosan, XIX asr oxiri va XX asrning birinchi yarmida faol ravishda amalga oshirilgan. Missionerlik — diniy g'oyalarni tarqatish va yangi e'tiqodlarga o'tishni targ'ib qilish faoliyati bo'lib, bu O'zbekiston hududida turli davrlarda ijtimoiy, madaniy va siyosiy o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan. 1. Rus imperiyasi davri (XIX asr oxiri - XX asr boshlarida) Rus imperiyasi O'zbekistonga kirib kelganidan so'ng, missionerlik faoliyati kuchaygan. Bu davrda pravoslav diniy missiyalari O'zbekistonda faoliyat ko'rsatdi. Rus imperiyasi o'zining diniy va madaniy ekspansiyasini amalga oshirgan va pravoslav pravoslav cherkoviga kiruvchi missionerlar Xitoy, Hindiston va Markaziy Osiyo bo'ylab ishlashni boshlaganlar. Ularning maqsadi, xususan, musulmonlar va boshqa dinlarga e'tiqod qiluvchi aholini pravoslav

diniga aylantirish edi. Bu davrda pravoslav missionerligi, asosan, Rossiyaning Markaziy Osiyodagi siyosiy va ijtimoiy ta'sirini mustahkamlashga qaratilgan edi. Missionerlar diniy ma'rifatni tarqatish, diniy ta'limotlarni o'rgatish va rus madaniyatini joriy qilishga urinishgan. Buning natijasida, ruslar tomonidan olib borilgan ta'lim va diniy ishlar bir qator musulmonlar orasida ham rus pravoslav cherkoviga qo'shilishga sabab bo'lgan. 2.Sovet davri (1917–1991) Sovet Ittifoqi davrida, diniy faoliyat va missionerlik keskin taqiqlangan bo'lsa-da, ba'zi missionerlik harakatlari yashirin tarzda davom etdi. Sovet hukumati ateizmni targ'ib qildi va diniy tashkilotlar faoliyatini qat'iy chekladi. Shu bilan birga, katolik, protestant, pravoslav va boshqa diniy guruhlar tomonidan O'zbekistonda missionerlik faoliyatlari olib borildi, ammo bu faqat "ruxsat etilgan" diniy tashkilotlar doirasida va ko'pincha nazorat ostida amalga oshirildi. Protestant va katolik missionerlar tomonidan amalga oshirilgan tadbirlar ko'proq ijtimoiy va madaniy xarakterga ega bo'lib, xristianlik g'oyalarini tarqatishdan ko'ra, ko'proq hayriya va ta'lim xizmatlariga qaratilgan edi. Ularning asosiy faoliyatlari, xususan, o'qitish, tibbiy xizmatlar va sog'liqni saqlash sohasida amalga oshirilgan.

3. Mustaqillikdan keyingi davr (1991-yildan hozirgi kungacha) O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda diniy erkinlik kengaygan bo'lsa-da, missionerlik faoliyati hali ham qattiq nazorat ostida bo'lib qolgan. Diniy tashkilotlar, ayniqsa, chet eldan kelgan diniy guruhlar va missionerlar faoliyatiga qat'iy qonuniy cheklovlar qo'yilgan. O'zbekiston hukumati musulmonlar orasida radikalizmi va ekstremizmni oldini olish uchun, ayniqsa, chet eldan kelgan diniy missiyalarni, xristianlik va boshqa dinlarni tarqatish maqsadida amalga oshirilayotgan faoliyatlarni kuzatib borgan. O'zbekistonda missionerlik harakatlari o'ziga xos tarixiy va ijtimoiy o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Ushbu harakatlar, asosan, Rossiya imperiyasi, Sovet Ittifoqi va mustaqillik davrlarida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. Quyida, bu davrlar davomida missionerlik faoliyatining boshqa jihatlari, oqibatlari va ta'sirlari haqida ko'proq ma'lumotlar berilgan.1.XIV-XV asrlar: Islom va Xristianlik o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar O'zbekiston hududi Markaziy Osiyodagi diniy markazlardan biri bo'lib, tarixan

Islom dini asosan keng tarqalgan. Biroq, XV asrda O'rta Osiyo va Xitoy hududlarida xristianlar, ayniqsa Nestoriya cherkovi vakillari tomonidan tarqatilgan diniy ta'limotlar mavjud bo'lgan. Ular Samarqand va Buxoro kabi shaharlar orqali Markaziy Osiyoga kirib kelgan. Bu davrda xristian missionerligi ancha kichik miqyosda bo'lib, asosan savdo va madaniyat almashinuvi orqali amalga oshirilgan. Xristian misyonerlar Buxoro va Samarqand shaharlarida o'z missiyalarini yuritgan, ammo bu faoliyat keng ommaga ta'sir qilmadi, chunki Islom hududda asosiy din edi. 2. Rus imperiyasi davri (XIX asr oxiri - XX asr boshlarida) Rus imperiyasi Markaziy Osiyoga bostirib kirishi bilan birga, o'zining diniy ekspansiyasini amalga oshirishga kirishdi. Pravoslav cherkovi va boshqa xristian tashkilotlar, ruslarning mustamlakachilik siyosatining bir qismi sifatida, O'zbekistonga kirib kelgan. 1860-1870-yillarda rus pravoslav missiyalari Samarqand va Buxoroda faoliyat yurita boshladi. Bu missiyalar, asosan, musulmon aholi orasida pravoslav xristianlikni tarqatishga qaratilgan edi. Biroq, bu faoliyat ko'p hollarda siyosiy maqsadlarni ko'zlab amalga oshirildi — xususan, O'zbekistonning diniy va madaniy tuzilishini o'zgartirish va rus madaniyatini tarqatish. Rus missiyalari ko'pincha maktablar ochish, tibbiy xizmat ko'rsatish va hayriya ishlari bilan shug'ullangan. Shuningdek, ruslarning diniy ta'siri, musulmonlar orasida Xristianlikka o'tish uchun maxsus tadbirlar ko'rishga olib keldi, ammo bu jarayon juda sekin va cheklangan bo'ldi.[4]

O'zbekiston hududida pravoslav cherkoviga o'tgan musulmonlar soni nisbatan kam bo'ldi. 3. Sovet davri (1917–1991) Sovet Ittifoqining diniy siyosati keskin ateistik va antireligioz edi. Sovet hukumati barcha diniy tashkilotlarni ta'qib qilgan va diniy erkinlikni cheklagan. 1920-yillardan boshlab, O'zbekistonda, xususan, Buxoro, Samarqand va Toshkentda diniy faoliyatni taqiqlash, diniy tashkilotlarni yopish va diniy amaliyotlarni keskin kamaytirish boshlangan. Diniy missiyalar faqat sovet davrida ruxsat etilgan, ro'yxatdan o'tgan tashkilotlar orqali amalga oshirildi. Sovet hukumati ko'proq musulmonlar orasida ateizmni tarqatishga va diniy darslarni taqiqlashga qaratilgan. Masalan, ko'plab protestant missionerlar, asosan, xristian ta'limotini targ'ib qilish bilan birga,

o'quvchilar va yoshlarni o'qitishga, tibbiy xizmatlar ko'rsatishga, va hayriya ishlari bilan shug'ullanishga qaratilgan. Protestant va katolik tashkilotlar ko'pincha ijtimoiy va gumanitar faoliyatni amalga oshirgan bo'lsa-da, Sovet hukumati bularning hammasini qat'iy nazorat qilgan. 4. Mustaqillikdan keyingi davr (1991-yildan hozirgi kungacha) O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda diniy erkinlik e'lon qilindi, ammo bu erkinlik ma'lum bir cheklolarga ega. Diniy tashkilotlar davlat tomonidan nazorat qilinadi va missionerlik faoliyati qattiq tartibga solingan. O'zbekiston hukumati, o'zining rasmiy siyosatida, radikalizmi oldini olish va diniy barqarorlikni ta'minlash maqsadida chet eldan kelgan diniy tashkilotlarni va missiyalarni qat'iy nazorat qilib kelmoqda. Xristian tashkilotlar, xususan, protestantlar, O'zbekistonda faoliyat ko'rsatishga urinishgan, ammo davlat tomonidan ular faoliyati doimiy nazorat ostida bo'lib, ko'plab missionerlar mamlakatdan chiqarib yuborilgan. Protestan va katoliklar tomonidan olib borilgan faoliyatlar ko'pincha ijtimoiy xizmatlar, o'qitish va sog'liqni saqlashni ta'minlash bilan cheklangan. Shuningdek, O'zbekistonda musulmonlar orasida "Hizb-ut-Tahrir" kabi diniy ekstremistik guruhlarning paydo bo'lishi, hukumatni diniy ta'limotni va missionerlik faoliyatini yanada qat'iy nazorat qilishga undadi. Biroq, bugungi kunda O'zbekistonda missionerlik faoliyati ancha cheklangan bo'lsa-da, diniy erkinlikning kengayishi va fuqarolar huquqlarining rivojlanishi, tashqi diniy tashkilotlarning faoliyatini davom ettirishiga imkon yaratgan. 5. Missionerlik faoliyatining ijtimoiy oqibatlari O'zbekistonda missionerlik faoliyatining ijtimoiy va madaniy oqibatlari turlicha bo'lgan. Asosiy oqibatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi. [5]

O'zbekistonda missionerlik harakatlari o'ziga xos tarixiy va ijtimoiy o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Ushbu harakatlar, asosan, Rossiya imperiyasi, Sovet Ittifoqi va mustaqillik davrlarida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. Quyida, bu davrlar davomida missionerlik faoliyatining boshqa jihatlari, oqibatlari va ta'sirlari haqida ko'proq ma'lumotlar berilgan. 1. XIV-XV asrlar: Islom va Xristianlik o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar O'zbekiston hududi Markaziy Osiyodagi diniy markazlardan biri bo'lib, tarixan Islom dini asosan keng tarqalgan. Biroq,

XV asrda O'rta Osiyo va Xitoy hududlarida xristianlar, ayniqsa Nestoriya cherkovi vakillari tomonidan tarqatilgan diniy ta'limotlar mavjud bo'lgan. Ular Samarqand va Buxoro kabi shaharlar orqali Markaziy Osiyoga kirib kelgan. Bu davrda xristian missionerligi ancha kichik miqyosda bo'lib, asosan savdo va madaniyat almashinuvi orqali amalga oshirilgan. Xristian misyonerlar Buxoro va Samarqand shaharlarida o'z missiyalarini yuritgan, ammo bu faoliyat keng ommaga ta'sir qilmadi, chunki Islom hududda asosiy din edi. 2. Rus imperiyasi davri (XIX asr oxiri - XX asr boshlarida) Rus imperiyasi Markaziy Osiyoga bostirib kirishi bilan birga, o'zining diniy ekspansiyasini amalga oshirishga kirishdi. Pravoslav cherkovi va boshqa xristian tashkilotlar, ruslarning mustamlakachilik siyosatining bir qismi sifatida, O'zbekistonga kirib kelgan. 1860-1870-yillarda rus pravoslav missiyalari Samarqand va Buxoroda faoliyat yurita boshladi. Bu missiyalar, asosan, musulmon aholi orasida pravoslav xristianlikni tarqatishga qaratilgan edi. Biroq, bu faoliyat ko'p hollarda siyosiy maqsadlarni ko'zlab amalga oshirildi xususan, O'zbekistonning diniy va madaniy tuzilishini o'zgartirish va rus madaniyatini tarqatish. Rus missiyalari ko'pincha maktablar ochish, tibbiy xizmat ko'rsatish va hayriya ishlari bilan shug'ullangan. Shuningdek, ruslarning diniy ta'siri, musulmonlar orasida Xristianlikka o'tish uchun maxsus tadbirlar ko'rishga olib keldi, ammo bu jarayon juda sekin va cheklangan bo'ldi. Sovet hukumati ko'proq musulmonlar orasida ateizmni tarqatishga va diniy darslarni taqiqlashga qaratilgan. Shu bilan birga, Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasida protestant va katolik missionerliklar ham faoliyat ko'rsatgan. Ammo, bular asosan yashirin va ruxsat etilgan doiralarda amalga oshirilgan. Masalan, ko'plab protestant missionerlar, asosan, xristian ta'limotini targ'ib qilish bilan birga, o'quvchilar va yoshlarni o'qitishga, tibbiy xizmatlar ko'rsatishga va hayriya ishlari bilan shug'ullanishga qaratilgan. Protestant va katolik tashkilotlar ko'pincha ijtimoiy va gumanitar faoliyatni amalga oshirgan bo'lsa-da, Sovet hukumati bularning hammasini qat'iy nazorat qilgan. 4. Mustaqillikdan keyingi davr (1991-yildan hozirgi kungacha) O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda diniy erkinlik e'lon qilindi, ammo bu

erkinlik ma'lum bir cheklovlarga ega. Diniy tashkilotlar davlat tomonidan nazorat qilinadi va missionerlik faoliyati qattiq tartibga solingan. O'zbekiston hukumati, o'zining rasmiy siyosatida, radikalizmi oldini olish va diniy barqarorlikni ta'minlash maqsadida chet eldan kelgan diniy tashkilotlarni va missiyalarni qat'iy nazorat qilib kelmoqda. Xristian tashkilotlar, xususan, protestantlar, O'zbekistonda faoliyat ko'rsatishga urinishgan, ammo davlat tomonidan ular faoliyati doimiy nazorat ostida bo'lib, ko'plab missionerlar mamlakatdan chiqarib yuborilgan. Protestan va katoliklar tomonidan olib borilgan faoliyatlar ko'pincha ijtimoiy xizmatlar, o'qitish va sog'liqni saqlashni ta'minlash bilan cheklangan.

Biroq, bugungi kunda O'zbekistonda missionerlik faoliyati ancha cheklangan bo'lsa-da, diniy erkinlikning kengayishi va fuqarolar huquqlarining rivojlanishi, tashqi diniy tashkilotlarning faoliyatini davom ettirishiga imkon yaratgan. 5. Missionerlik faoliyatining ijtimoiy oqibatlari O'zbekistonda missionerlik faoliyatining ijtimoiy va madaniy oqibatlari turlicha bo'lgan. Asosiy oqibatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Xristian tashkilotlar, xususan, protestantlar, O'zbekistonda faoliyat ko'rsatishga urinishgan, ammo davlat tomonidan ular faoliyati doimiy nazorat ostida bo'lib, ko'plab missionerlar mamlakatdan chiqarib yuborilgan. Protestan va katoliklar tomonidan olib borilgan faoliyatlar ko'pincha ijtimoiy xizmatlar, o'qitish va sog'liqni saqlashni ta'minlash bilan cheklangan. Shuningdek, O'zbekistonda musulmonlar orasida "Hizb-ut-Tahrir" kabi diniy ekstremistik guruhlarining paydo bo'lishi, hukumatni diniy ta'limotni va missionerlik faoliyatini yanada qat'iy nazorat qilishga undadi. Biroq, bugungi kunda O'zbekistonda missionerlik faoliyati ancha cheklangan bo'lsa-da, diniy erkinlikning kengayishi va fuqarolar huquqlarining rivojlanishi, tashqi diniy tashkilotlarning faoliyatini davom ettirishiga imkon yaratgan. [6]

O'zbekistonda missionerlik faoliyati o'zgaruvchan tarixiy davrlar, siyosiy o'zgarishlar va diniy ta'sirlar bilan bog'liqdir. Har bir davrda, bu faoliyatning ijtimoiy, madaniy va siyosiy oqibatlari boshqacha bo'lib, ba'zan diniy qarama-qarshiliklarga olib kelgan. Hozirgi kunda, missionerlik faoliyati O'zbekistonda

qat'iyon nazorat qilinadi va diniy erkinlikning chegaralarini belgilovchi davlat siyosatining bir qismi sifatida amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR

1. Otabek Otaboyev “Missionerlik va uning tahdidi” 2017-yil
2. I.Usmonov “Dinshunoslik” Toshkent-2013
3. Z.M.Islomov, N.A.Muhammedov, F.A.Sindarova “Dinshunoslik”
4. Ismoil Saifnazarov, Sirojbek Habibullayevich Sultonov “Ijtimoiy adolatni mustahkamlanishida ijtimoiy tadbirkorlikni ustuvor jihatlari” 2022-yil
5. Ramatov.J, S.Muratova , D.Sultanov “Ijtimoiy adolat va qadriyatlar pyuralizim”
6. Umarova.R, Baratov.R “METHODS AND MEANS OF FORMATION OF SPIRITUAL MORAL CONSCIOUSNESS IN STUDENTS AND YOUTH OF UZBEKISTAN”
7. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
8. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
9. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
10. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o'g'li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
11. Ayonovna A. S. IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL GLOBALIZATION, THE NEED FOR ENVIRONMENTAL EDUCATION BECOMES A PRIORITY //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2024. – T. 4. – №. 07. – C. 30-35.
12. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL

CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.

13. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.

14. Azamova S. EKOLOGIK GLOBALLASHUV SHAROITIDA O 'ZBEKISTON TA'LIM MUASSASALARIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Universal xalqaro ilmiy jurnal. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 286-289.

15. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.

16. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.

17. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.

18. Ayonovna A. S. A. A. S. YOSHLARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING SAMARALI YO 'LLARI VA BOSQICHLARI //Farg'ona davlat universiteti. – 2023. – №. 6. – C. 136-136.